

Turku 19.–20.11.2015

IX Valtakunnallinen Muuttoliikesymposium: Maassamuutto ja siirtolaisuus kehityksen moottoreina? Näkökulmia Suomen alueelliseen ja väestölliseen tulevaisuuteen

Marko Kelahaara

Siirtolaisuusinstituutti järjesti sarjassaan jo yhdeksännen Muuttoliikesymposiumin Turussa 19.–20.11.2015. Tapahtuman teemana oli tällä kertaa ”Maassamuutto ja siirtolaisuus kehityksen moottoreina? – Näkökulmia Suomen alueelliseen ja väestölliseen tulevaisuuteen”. Vuodesta 1975 lähtien viiden vuoden välein järjestetty symposium keräsi tänä vuonna yli 80 osallistujan joukon, joka koostui muun muassa eri alojen asiantuntijoista, virkamiehistä sekä poliitikoista ympäri Suomen. Tapahtuma oli sisällöltään erittäin ajankohtainen, sillä niin kansainväliset muuttovirrat kuin Suomen aluekehityksenkin liittyvät kysymykset ovat viime aikoina olleet laajalti puheenaiheina. Eurooppaan on vuoden 2015 kuluessa kohdistunut ennennäkemätön turvapaikanhakijoiden virta, kun Syyrian sisällissota ja epävakaat tilanteet monissa Lähi-idän sekä Afrikan maissa ovat pakottaneet ihmiset liikkeelle etsimään turvallisempaa elinympäristöä.

Myös Suomessa turvapaikanhakijoiden määrä on kasvanut aivan uudensuomalaisiin mittasuhteisiin. Muuttoliikesymposiumin aikoihin oltiin tilanteessa, jossa Suomeen oli vuoden aikana saapunut noin 30 000 turvapaikanhakijaa, mikä on liki kymmenkertainen määrä edellisvuoteen verrattuna. Äkisti muuttunut tilanne on ollut haastava niin paikallisesti, alueellisesti kuin valtakunnallisestikin, ja myös jatkossa joudutaan varmasti ratkomaan erinäisiä kysymyksiä turvapaikanhakijatilanteeseen liittyen. Symposiumissa puhujavieraana ollut Varsinais-Suomen ELY-keskuksen ylijohtaja Kimmo Puolitaival nostikin esiin etenkin turvapaikanhakijoiden kotouttamiseen liittyvät haasteet ja sen, kuinka juuri kotouttamisen onnistuminen on kriittinen menestystekijä tulevina vuosina. Hän korosti sitä, että Suomeen nyt kohdistuva maahanmuutto tulisi nähdä myös mahdollisuutena sen sijaan, että sii-

hen liittyen maalailtaan erilaisia uhkakuvia. Taustatukea hän sai Tilastokeskuksen yliaktuaari Markus Rapolta, joka esitelmässään kiinnitti huomion alati pieneneviin syntyvyyslukuihin ja sitä kautta heikentyvään huoltosuhteeseen. Rapon mukaan maahanmuuttajien panosta tarvitaan mikäli huoltosuhteen ei haluta heikenevän kestävämmälle tasolle, mutta kuten hänkin totesi, niin maahanmuuttajien työllistymisessä on edelleen paljon haasteita.

Symposiumin avauslausua lausui Siirtolaisuusinstituutin johtaja Tuomas Martikainen, joka muistutti muuttoliikkeiden olevan laaja-alainen ilmiö sekä kattavan paljon muutakin kuin vain pakolaisuuden. Juuri pakolaisuuteen ja monikulttuurisuuteen liittyvät teemat hallitsivat kuitenkin poliittisten puolueiden esittämiä kommenttipuheenvuoroja sekä näitä seurannutta paneelikeskustelua. Ensimmäisen kommenttipuheenvuoron pitänyt SDP:n kansanedustaja Eeva-Johanna Eloranta puhui maahanmuuton kansantaloudellisista merkityksistä siitä näkökulmasta, että maahanmuuttajat voivat toimia niin kuluttajina, koulutuspotentiaalina kuin myös työntekijöinä. Hän esitti kritiikkiä maahanmuuttohallinnon hajanaisuutta kohtaan ja peräänkuulutti kotouttamispolitiikkaan pitkäjänteisyyttä. Vihreiden puheenvuoron pitänyt Turun Vihreiden valtuustoryhmän puheenjohtaja Niina Ratilainen korosti Elorannan tavoin maahanmuuton roolia kehityksen edistäjänä. Hän näki koulutuksen sekä kansainvälisyyden kahtena keskeisenä kasvua tuottavana dynamona ja piti tärkeänä, että kansainvälinen osaaminen jakautuisi mahdollisimman tasapuolisesti Suomen eri kasvukeskuksiin. Kokoomuksen edustajana symposiumissa toimi kaupunginvaltuutettu ja Turun kaupungin monikulttuurisuusneuvoston puheenjohtaja Muhis Azizi, joka esitti huolensa maahanmuuttokeskustelun polarisoitu-

misesta. Lisäksi hän toi esiin Lähi-idän maiden sisäisen sekasorron ja eri ryhmien välisten konfliktien heijastumisen myös Suomeen, sekä sen miten tämä osaltaan hidastaa maahanmuuttajien kotoutumista näiden jakautuessa omiin leireihinsä.

Keskustan Turun valtuustoryhmän puheenjohtaja Jarmo Laivoranta esitteli turvapaikanhakijatilanteeseen liittyen puolueensa avainteesinä inhimillisyyden, realismin ja ratkaisukeskeisyyden. Hänen mukaansa samalla, kun pidetään kiinni humaaneista arvoista, on syytä myös tunnustaa ja tunnistaa uhkakuvat, kuten terrorismi. Hän peräänkuulutti turvapaikkahakemusten ripeää käsittelytahtia ja onnistunutta kotouttamista, joka saavutetaan esimerkiksi panostamalla yrittäjyyteen ja uudistamalla sosiaaliturvaa. Maahanmuuttokriittisimmän puheenvuoron esitti Perussuomalaisten edustaja, Turun kaupunginhallituksen jäsen Mikael Miikkola. Hänen mukaansa Suomen tulisi ensisijaisesti huolehtia oman maan huono-osaisista kansalaisista sekä kehittää tehokkaampaa rajavalvontaa, jotta Suomeen kohdistuva ”massamuutto” saataisiin kuriin. Puheenvuoroja seuranneessa keskustelussa Siirtolaisuusinstituutin valtuuston jäsen, Työ- ja elinkeinoministeriön neuvotteleva virkamies Pekka Tiainen korosti tarvetta lisätä rahoitusta maahanmuuttoon liittyvälle tutkimukselle. Vaasan yliopiston aluetieteen professori Hannu Katajamäki sen sijaan puhui kotouttamisesta ja siitä, kuinka ns. kolmannen sektorin ja paikallisten yhteisöjen rooli on ensisijainen kotouttamisen onnistumisen kannalta. Salon kaupunginarkkitehti Jarmo Heimo nosti esiin kaupunkien sisällä tapahtuvan alueellisen eriytymisen riskin ja myös poliitikot olivat yhtä mieltä siitä, että segregaatiokehitykseen on vastattava.

Muuttoliikesymposiumin pääpuhujana toimi Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämässätiö Cuporen johtaja Pasi Saukkonen, joka esitelmöi otsikolla ”Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta”. Saukkosen esitys oli tiiviisti paketoitu katsaus kansainvälisten muuttoliikkeiden syihin ja seurauksiin niin menneinä vuosikymmeninä, nykypäivänä kuin myös tulevaisuudessa. Myös hän keskittyi paljolti juuri tällä hetkellä käsillä olevaan pakolaiskriisiin ja esitti huolensa maahanmuuttajien suomalaisen yhteiskuntaan integroitumisen onnistumisesta. Saukkosen näkemyksen mukaan muuttopaine Eurooppaan ja Suomeen tulee jatkumaan ja hän kannustikin pohtimaan perustavanlaatuista ky-

symystä siitä, mitä on olla suomalaisen yhteiskunnan jäsen. Hänen mielestään toinen keskeinen kysymys jatkossa on, että keille kaikille lähitulevaisuuden yhteiskunnassa on tarjolla työtä ja miten tänne tulleiden ihmisten osaaminen saataisiin parhaalla mahdollisella tavalla hyödynnettyä.

Symposiumin ensimmäisen päivän päätti Siirtolaisuusinstituutin erikoistutkija Eveliina Lyytisen pakkomuuttoä käsittelyt esitys. Lyytinen muistutti kuulijoita pakkomuuttamisen moninaisista syistä ja siitä, että vaikka Eurooppa kokeekin olevansa kovan paineen alaisena turvapaikanhakijoiden määrän kasvettua hurjasti, niin silti suurin osa pakkomuutoista tapahtuu kriisimaiden sisällä ja pakolaisista ylivoimainen enemmistö asuu kehitysmaissa. Hän myös peräänkuulutti vanhanlaisten pakolaisten suojelumallien päivittämistä, sillä pakolaisuuden syyt ovat ajan saatossa muuttuneet ja monimutkaistuneet ja esiin on tullut uudenlaisia haavoittuvuuden muotoja. Suojelua tulisikin määrittää tarpeet eikä pakolaisstatus, suojelu itsessään olisi ymmärrettävä laajemmin ja sen politisoituminen olisi estettävä.

Muuttoliikesymposiumin toinen päivä aloitettiin puhumalla Suomen sisäisestä aluekehityksestä. Tämäkin aihe on ollut viime aikoina paljon pinnalla, sillä meneillään olevaan sosiaali- ja terveystalouden uudistamiseen on liittynyt aluepoliittisia vivahteita. Jo entuudestaan Suomen epätasainen aluekehitys on herättänyt paljon keskustelua, sillä maan sisäinen muuttoliike on jo pitkään painottunut suuriin kasvukeskuksiin. Muuttoliiketutkija ja Porin kaupungin kehittämispäällikkö Timo Aro esitteli vuodet 2010–2014 käsittäneen muuttoliikeanalyysinsä pohjalta, että tuona ajanjaksona vain neljä maakuntaa (Uusimaa, Pirkanmaa, Varsinais-Suomi ja Päijät-Häme) olivat saaneet osakseen muuttovoittoa. Ihmiset muuttavat ennen kaikkea alati laajenevalle metropolialueelle, suuriin ja keskisuuriin korkeakoulukaupunkeihin sekä suurten kaupunkien kehyskuntiin. Kasvukäytävät, kuten Helsinki-Turku ja Helsinki-Tampere, keräävät muuttajia varsilleen ja tähän liittyen Aro korostikin toimivien liikenneyhteyksien merkitystä muuttoliikkeen suuntautumisessa nyt ja jatkossa. Lisäksi muuttovoittoa ovat saaneet yksittäiset pikkukunnat, joissa on onnistuttu luomaan runsaasti työpaikkoja esimerkiksi kaivostoiminnan avulla. Tutkija Aron mukaan suomalaisten muuttoalttius on kasvanut kaikissa ikäryhmissä ja uutena aluerakennetta muokkaava-



Eri puolueiden puheenvuorot käyttivät vasemmalta: Mikael Miikkola, Perussuomalaiset, Niina Ratilainen, Vihreät, Jarmo Laivoranta, Keskusta ja Muhis Azizi, Kokoomus. Sosiaalidemokraatteja edusti Eeva-Johanna Eloranta, joka joutui poistumaan aiemmin. Puheenjohtajana toimi Siirtolaisuusinstituutin johtaja Tuomas Martikainen oikealla. Kuvat: Jouni Korkiasaari.

na tekijänä hän nosti esiin voimakkaasti lisääntyneen maahanmuuton, jonka vaikutukset ovat vielä toistaiseksi osin hämärän peitossa. Seuraavana esitelmänpitäjänä oli Itä-Suomen yliopiston professori Pertti Rannikko, joka toimi tietyllä tapaa tutkija Aron vastavoimana painottamalla sitä, että muuttoliiketilastot eivät kerro koko totuutta Suomen aluekehityksestä. Rannikko puhui ”maaseudun näkymättömästä väestöstä”, joka koostuu ennen kaikkea kesäasukkaista sekä erilaisia luonnonläheisiä vapaa-ajanviettotapoja suosivista matkailijoista, jotka osaltaan paikkaavat ympärivuotisten asujien määrän vähenemistä. Hän korosti myös ns. ”uusteollistumisen” eli esimerkiksi kaivosteollisuuden sekä nykyhallituksen voimakkaasti edistämän biotalouden merkitystä syrjäseutujen elinvoimaisuuden kannalta.

Tutkijoiden alustuksia seurasi Vaasan yliopiston aluetieteen professori Hannu Katajamäen vetämä paneelikeskustelu, jossa puntaroiitiin erityyppisten maakuntien ja kuntien aluekehitykseen liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia. Paneeliin osallistuivat professori Marketta Kyttä Aalto-yliopistosta, Kainuun maakuntajohtaja Pentti Malinen, Oulun kaupungin hallintojohtaja Ari Heikkinen ja Varsinais-Suomen maakuntajohtaja Kari Häkämies. Osallistujien lyhyiden alkupuheenvuorojen jälkeen seurasi professori Katajamäen varsin värikkääseen tyyliin vetämä eloisa keskustelu, joka sai yleisönkin mukavasti lämpenemään. Keskustelun kuluessa maakuntajohtaja Häkämies näyttäytyi suurten kaupunkiseutujen ja urbanisoitumisen puolestapuhujana; hänen mukaansa taloudellinen kasvu syntyy suurissa kaupungeissa, jos jossain. Hänen kollegansa Pentti Malinen sen sijaan piti syrjäseutujen puolta ja muistutti niiden merkityksestä mm. raaka-ainevärintoina. Tähän liittyen professori Katajamäki puhui Suomesta moninaisten paikallisyhteisöjen maana, mikä tulisi nähdä vahvuutenamme. Oikeastaan

kaikki keskustelijat olivat yhtä mieltä siitä, että toimivien liikenneyhteyksien, mukaan lukien nopeat tietoliikenneyhteydet, merkitys on erittäin keskeinen aluekehityksen kannalta. Tätä korosti etenkin hallintojohtaja Heikkinen, joka visioi Oulusta ”pohjoisen vyöhykkeen kasvukeskusta”. Professori Kyttä sen sijaan nosti esiin kaupunkien pehmeät vetoimatekijät sekä ns. toisen aallon urbanismin, missä kaupunkia ei rakenneta ihmisille, vaan ihmisten kanssa. Ainakin Helsingissä on jo jonkin aikaa ollut havaittavissa kaupunkilaisten aktivoitumista liittyen asukaslähtöiseen kaupunkisuunnitteluun. Yleisön kommentteista mieleenpainuvien oli Tilastokeskuksen yliaktuaari Markus Rapon puheenvuoro siitä, miten olemassa olevia kattavia paikkatietoaineistoja pitäisi pyrkiä paremmin hyödyntämään palveluiden sijoittamista tehdessä sen sijaan, että tehtäisiin aluepolitiikkaa. Lisäksi Rapo muistutti siitä, että muuttoliiketilastojen ei tulisi olla determinantteja, jotka ikään kuin lyövät epäonnistujan leiman jollekin alueelle tai kunnalle, kuten muuttotappioista kertovat tilastot herkästi tekevät. Hänen mukaansa niiden tulisi ennemminkin olla indikaattoreita, joiden pohjalta päättäjät voisivat toimia, meneillään olevaa kehitystä mahdollisesti torjuen.

Symposiumin loppuksi palattiin vielä puhumaan kansainvälisestä muuttoliikkeestä otsakkeen ”Uusi työ ja uudet kodit” alla. Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestö IOM Helsingin vt. päällikkö Simo Kohonen kiinnitti puheessaan huomion muun muassa siihen, miten siirtolaisten tarjoama osaamispotentiaali saataisiin hyödynnettyä niin kohdemaassa kuin myös heidän lähtömaassaan. Hänen johtamallaan järjestöllä on esimerkiksi ollut liittyen Suomessa asuvien somalialaistaustaisten terveysalan ammattilaisten täällä kartuttaman tietotaidon hyödyntämiseen Somaliassa. Helsingin yliopiston apulaisprofessori Lena Näre esitelmöi globalisaation vaikutuksista työelämään siitä näkökulmas-

ta, että globaali kapitalismi on synnyttänyt järjestelmän, missä vauriisiin teollisuusmaihin virtaa vierastyöläisiä köyhistä maista työskennelläkseen lähinnä matalapalkka-aloilla. Ilmiöön liittyy monenlaisia ongelmia, kuten työntekijöiden joutuminen pitkiksi ajoiksi eroon perheistään sekä sosiaalisesti monesti heikko asema kohdemaassa. Toisaalta esimerkiksi Suomen tulotaso matalapalkka-aloillakin tarjoaa vierastyöläisille mahdollisuuden tienata heille merkittäviä summia lähetettäväksi kotimaahansa. Viimeisenä puheenvuoron sai akatemiaturkija Marja Tiilikainen Helsingin yliopistosta, joka esitteli vielä keskeneräistä tutkimustaan transnationaalista somaliperheistä Suomessa ja Kanadassa. Tiilikaisen tutkimuksessa keskiössä on inhimillisen turvallisuuden käsite, jota hän lähestyy nimenomaan maahanmuuttajien näkökulmasta keräämällä heidän kokemuksiaan niin Torontossa kuin Helsingissä.

Kaksipäiväisen tapahtuman yhteenvedon suoritti dosentti Ilari Karppi Tampereen yliopistosta. Puheessaan hän painotti maahanmuuton olevan eräänlaista kaaoksen hallintaa, joka ansaitsee osakseen kaiken sen erityisosaamisesta nousevan arvostuksen, joka liittyy taloudellisen kasvun edellytyksiä säätelevien monimutkaisten järjestelmien hallintaan. Monen muun symposiumissa esiintyneen puhujan tavoin myös Karppi korosti maahanmuuttajien kotouttamisvaiheen keskeistä roolia käsillä olevan haasteellisen tilanteen kontrolloimisessa. Lisäksi hän muistutti siirtolaisuuden olevan muutakin kuin pelkkää turvapaikanhakua ja halusi kiinnittää huomion myös Suomessa opiskeleviin kansainvälisiin tutkinto-opiskelijoihin ja heidän potentiaalinsa hyödyntämiseen.

Symposiumin päätössanat esitti Turun yliopiston vararehtori Riitta Pyykkö, joka toimii myös Siirtolaisuusinstituutin valtuuston varapuheenjohtajana. Puheessaan hän suuntasi katsetta kohti tulevaa ja tarkasteli sitä, mitä Siirtolaisuusinstituutilta voitaisiin jatkossa odottaa. Hän korosti instituutin ainutlaatuisuutta Suomen mittakaavassa ja kiitti sen omaamia laajoja verkostoja. Hänen mukaansa Siirtolaisuusinstituutti on nyt sikäli murroksessa, että tulevana vuosina sen fokuksena tullaan siirtämään yhä vahvemmin ajankohtaisiin teemoihin ja lisäksi instituutin strategiassa tullaan painottamaan tutkimustoiminnan merkitystä entistä enemmän. Tutkimustoiminnan osalta Pyykkö peräänkuulutti yhteistyön vahvistamista eri kumppanien kanssa niin Turussa,

valtakunnallisella tasolla, kuin kansainvälisestikin. Omat haasteensa ja mahdollisuutensa instituutille asettaa koko yhteiskuntaa läpäisevän digitalisaation nopea eteneminen. Yhtenä tärkeänä osana Siirtolaisuusinstituutin tulevaa strategiaa on myös uusi viestintästrategia, johon kuuluu muun muassa instituutin yleisilmeen nykyaikaistaminen, sähköisen viestinnän uudistaminen ja Siirtolaisuus-Migration-lehden profiilin nosto.

Henkilökohtaisesti koin Muuttoliikesymposiumin jättävän sellaisen vaikutelman, että niin Suomi maana kuin Siirtolaisuusinstituutti tutkimuslaitoksenakin ovat muutosten äärellä. Suomen yhä tiiviimmin suuriin kaupunkikeskuksiin ja niiden liepeille pakkautuva väestö tulee jatkossakin muodostamaan omat haasteensa aluekehityksen näkökulmasta, mikäli muuttoliike jatkuu nähdynkaltaisena. Tähän haasteeseen valtionhallinto on pyrkinyt vastaamaan esimerkiksi ajamalla kuntaliitoksia ja kehittämällä sosiaali- ja terveystalouden uudistamista, toistaiseksi varsin vaihtelevalla menestyksellä. Toinen, äkillisempi, muutos on ollut vuoden 2015 aikana voimakkaasti kiihtynyt pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden virta Eurooppaan ja myös Pohjolan perälle Suomeen. Siihen liittyen toimintatapoja on jouduttu ja joudutaan jatkossakin tarkastelemaan uudelleen niin Euroopan unionin tasolla kuin kansallises-
 tikin. On myös syytä huomioida, että niin Eurooppa kuin Suomikin ovat jo pitemmän aikaa muuttuneet alati monikulttuurisempaan suuntaan ja sikäli käsillä oleva turvapaikanhakijatilanne ei muuta sitä perustilannetta, että nykypäivän moninaista siirtolaisuutta koskevalle tutkimukselle on joka tapauksessa kysyntää. Kuten vararehtori Pyykkökin päätössanoissaan mainitsi, niin myös Siirtolaisuusinstituutti pyrkii osallistamaan vastaamaan tähän tarpeeseen.

